

JANUSZ HELLER
*Akademia Techniczno - Rolnicza
w Bydgoszczy*

OPINIE ROLNIKÓW NA TEMAT INFORMACJI RYNKOWEJ W PRODUKCJI MLEKA⁽¹⁾

Wprowadzenie

Informacja rynkowa, jest wiadomością odnoszącą się do funkcjonowania rynku oraz czynników kształtujących procesy zachodzące na tym rynku. Stanowi ona podstawę podejmowania decyzji produkcyjnych przez rolników, podejmowanych zwykle w warunkach niepewności. Rynek jest bowiem kategorią dynamiczną, ciągle zmieniającą się w czasie, zarówno po stronie podaży jak i popytu. Ryzyko podejmowanych decyzji maleje zatem wraz ze wzrostem skali oraz zakresu obiektywnej informacji rynkowej. Informacja, w warunkach gospodarki rynkowej, staje się więc jednym z równoprawnych czynników (obok ziemi, pracy żywej i kapitału) warunkujących efektywny rozwój produkcji rolniczej.

W Polsce produkcja mleczarska przechodzi ostatnio przyspieszony proces przemian. Następuje z jednej strony koncentracja produkcji, powiększanie stada podstawowego, radykalna zmiana technologii wytwarzania mleka oraz ekonomiczny rozwój części spółdzielni mleczarskich. Z drugiej zaś obserwuje się zmniejszanie, a nawet likwidację całych stad bydła, a w konsekwencji spadek produkcji i narastające problemy ekonomiczne niektórych spółdzielni mleczarskich.

Celowym więc wydaje się zbadanie opinii rolników - producentów mleka na temat funkcjonowania informacji rynkowej w tej, tak bardzo ważnej działalności gospodarczej.

1. Cel, przedmiot i zakres badań

Podstawowym celem badań było poznanie opinii producentów mleka na temat funkcjonowania informacji rynkowej w rolnictwie. Producenci mleka, to nie tylko wąscy specjaliści zajmujący się wyłącznie tą działalnością. Są to zwykle rolnicy

(1) Praca została wykonana w ramach grantu KBN nr 310/ P06/ 95/ 09: „Informacja rynkowa dla potrzeb doradztwa rolniczego i podejmowania decyzji produkcyjnych.”

o wszechstronnych kontaktach i licznych powiązaniach rynkowych (np. z cukrowniami, zakładami mięsnymi, przemysłem tłuszczowym itp). Każdy z tych rynków, obok cech uniwersalnych, charakteryzuje się pewną specyfiką. Aby jednak skoncentrować się przede wszystkim na obiektywnych informacjach z zakresu produkcji mleka, badaniami ankietowymi objęto grupę 79 rolników, przy czym podstawowym kryterium kwalifikującym była sprzedaż, wynosząca nie mniej niż 3000 l mleka średnio w miesiącu. W ten sposób wyselekcjonowano grupę rolników specjalizujących się w produkcji mleka, ale nie ograniczających się wyłącznie do tego kierunku.

Badania zlokalizowano w następujących województwach: bydgoskie, olsztyńskie, toruńskie oraz włocławskie, a objęły one swym zasięgiem teren działania pięciu spółdzielni mleczarskich.

Średnia wielkość badanego gospodarstwa wynosiła ok. 29 ha. Wśród właścicieli przeważali ludzie młodzi, prawie 50%, to osoby w wieku 31-40 lat. 1/3 stanowili rolnicy w wieku 41-50 lat i tylko ok. 5% to grupa osób starszych. Ponad połowa badanych miała średnie wykształcenie, a ok. 40% zasadnicze. Prawie 3/4 rolników tworzy rodziny wielopokoleniowe, o liczbie dzieci większej niż dwoje.

W grupie tej 1/4 rolników zamierza dokupić ziemię, by w pierwszej kolejności zwiększyć skalę produkcji roślinnej, a dopiero w następnym etapie powiększyć stado bydła. Z kolei 3/4 badanych uważa, że w najbliższym czasie nie będzie kupowało ziemi, chociaż nie wykluczało możliwości wcześniejszego przyrostu produkcji zwierzęcej. Natomiast nikt nie deklarował pomniejszania produkcji, czy likwidacji własnego gospodarstwa.

Podstawowy zakres badań sprowadził się do analizy trzech grup problemów:

- pierwsza grupa, to ogólne zagadnienia ekonomiczne;
- druga grupa, to przede wszystkim problematyka cen;
- trzecia grupa, to organizacja funkcjonowania obsługi zewnętrznej gospodarstwa.

Miedzy tymi problemami nie ma wyraźnego przebiegu granic, występują jednak na tyle ważne różnice, że uznano, iż analizę należy prowadzić z uwzględnieniem właśnie takiego podziału.

2. Ogólne zagadnienia ekonomiczne

Najważniejszym źródłem podstawowych informacji rynkowych dla rolników są przedstawiciele handlowi firm skupujących produkty i sprzedających środki produkcji, tak uważa ok. 50% badanych. Ważną pozycję (dla ok. 42% badanych) stanowiła tu również prasa, radio i telewizja. Nieco ponad 1/4 rolników stwierdziła, że wiedzę na ten temat uzyskuje także od sąsiadów. Najmniej

szy odsetek, bo jedynie ok. 12% respondentów podało, iż ich źródłem informacji z tego zakresu są też doradcy.

Rolnicy nie zgłaszali istotnych postulatów na temat zmiany formy i zakresu funkcjonowania informacji o cenach środków produkcji i cenach produktów własnych. Chociaż sugerują celowość zwiększenia intensywności oddziaływania istniejących już źródeł w dotychczasowym kształcie instytucjonalnym. I tak dwukrotnie więcej osób (ok. 24%) uważało, że to właśnie doradcy powinni być głównymi informatorami rolników na ten temat. Prawie 2/3 sądziło natomiast, że prasa, radio i telewizja mają zapewnić pełny serwis aktualnych wiadomości cenowych. Wysoka pozycja środków przekazu może być efektem łatwego dostępu do tej formy informacji oraz skutkiem dużej wiarygodności, jako niezależnego źródła wiedzy.

Badając opinie rolników na temat informacji rynkowej, nie zawsze możemy w sposób jednoznaczny ocenić, na ile odpowiedzi podyktowane są faktyczną wiedzą z tego zakresu, a na ile wyrażają (obrazują) życzenia. Wydaje się, że tego dylematu udało się uniknąć, zadając m.in. pytanie: co stwarza panu największej problemów ekonomicznych?"

Z czterech możliwych odpowiedzi, prawie aż 40% badanych wybrało, że „wysokie oprocentowanie kredytów”. Nieco mniej, bo 1/3 uważa, że „ceny środków produkcji”. Jeszcze mniej rolników (ok. 20%), główny swój problem ekonomiczny widzi w „opóźnieniach płatności za sprzedane produkty”. Najmniej, bo jedynie co 13 badany, za najważniejsze uważa „trudności ze zbytem płodów rolnych”. Wydaje się, że występujący w tej grupie rozkład opinii jest obiektywnym odzwierciedleniem stanu odczuć szerszego grona rolników.

Zastanawiającym jest jednak fakt, że równocześnie żaden z badanych rolników nic nie wiedział na temat funkcjonowania preferencyjnych kredytów w produkcji mleka (badania ankietowe prowadzono w maju, czerwcu i lipcu 1996 r.). Odpowiedzi sugerowały, że w ich wiedza na temat kredytów była stosunkowo niska. Większość rolników nie korzystała z usług bankowych w tym zakresie. Jedynie ok. 1/4 badanych osób potwierdziła fakt zaciągnięcia kredytu, głównie na zakup obrotowych środków produkcji. Jednocześnie 1/5 zgłaszała zainteresowanie kredytami inwestycyjnymi na modernizację obór i unowocześnienie technologii produkcji, pod warunkiem, że ich „oprocentowanie ulegnie obniżeniu”.

Duży odsetek osób stwierdzających, iż głównym ich problemem ekonomicznym jest wysokie oprocentowanie kredytów, przy równoczesnym, werbalnie ostrożnym zainteresowaniu oraz zgłaszaną chęcią skorzystania z tej formy pomocy, jest dowodem na to, że w tej grupie rolników, w zbliżającym się okresie, można oczekiwać zwiększonego popytu na tego rodzaju usługi bankowe.

Osobny problem to niski stan, a właściwie brak wiedzy o istnieniu kredytów preferencyjnych. Jeśli informacja na ten temat dotarłaby do rolników, to nie wiadomo, jaka byłaby wówczas faktyczna ocena tych kredytów, procedury ich

przyznawania i co najważniejsze: czy ustalona obecnie hierarchia odpowiedzi na zasadnicze pytanie (o najważniejsze problemy ekonomiczne) nie uległaby w tej sytuacji zmianie? Jakie są ponadto przyczyny braku owej wiedzy wśród rolników? Być może spowodowane to zostało zmniejszeniem stanu służb doradczych w spółdzielczości mleczarskiej, w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych oraz zbyt małą aktywnością innych doradców. Niestety, jednoznacznej odpowiedzi w tej kwestii nie udało się sformułować.

3. Problematyka cen

Bardzo ważna kwestia została zawarta w pytaniu postawionym rolnikom: „Których informacji rynkowych najczęściej pan poszukuje?” W odpowiedzi można było wskazać na więcej niż jedną z sześciu przedstawionych propozycji, stąd suma przekracza 100%, a ich rozkład wygląda następująco:

– o cenach zbytu na produkty rolne	- 22% odpowiedzi
– o cenach zakupu środków produkcji	- 31% odpowiedzi
– o możliwościach sprzedaży produktów z gospodarstwa	- 15% odpowiedzi
– o możliwości zawarcia wieloletnich umów kontraktacyjnych	- 45% odpowiedzi
– o możliwości uzyskania kredytu w banku	- 18% odpowiedzi
– innych	- 5% odpowiedzi

Odpowiadając na tak postawione pytanie, rolnik przede wszystkim starał się wyartykułować te zagadnienia, z którymi ma trudności w zdobyciu wiedzy, a które równocześnie są dla niego (jego zdaniem) ważne w znaczeniu gospodarczym.

Ceny zbytu na produkty z gospodarstwa są równie ważne jak ceny środków produkcji, a w hierarchii poszukiwanych informacji o 9 procent przeważa ten drugi problem. Nie oznacza to jednak takiego ukształtowania wagi problemu. Łatwiejszy jest dostęp do informacji na temat cen na jednorodne produkty wychodzące z gospodarstwa: mleko, żywiec, zboże, buraki cukrowe, rzepak itp. Natomiast trudniej o wiedzę w zakresie cen środków produkcji. Zwykle struktura podaży środków kupowanych w celach produkcyjnych zmienia się szybciej i jest bardziej urozmaicona aniżeli produkty wychodzące z gospodarstwa. To samo jest z ilością odbiorców, ich liczba jest w miarę stała i na ogół znana: mleczarnia, zakłady mięsne itp. Natomiast wśród rolników prowadzących gospodarstwa towarowe pojawia się coraz więcej dostawców, którzy proponują różne nowe, często jeszcze nieznane środki produkcji, np.: komponenty do pasz treściwych, w tym różne dodatki witaminowo-mineralne, środki do utrzymania higieny w oborze, całe nowe technologie w produkcji mleka, buraków cukrowych, rzepaku itp. Rolnictwo w Polsce staje się bowiem coraz większym rynkiem zbytu dla różnych instytucji krajowych i zagranicznych oferujących towary przeznaczone pod potrzeby produkcyjne gospodarstw. Stąd wynika urozmaicenie oferty.

Stosunkowo mało było odpowiedzi, bo tylko 15% badanych rolników poszukuje informacji o „możliwościach sprzedaży produktów z gospodarstwa”. Duże gospodarstwa produkujące głównie mleko, nie mają więc problemów ze sprzedażą swoich towarów. Potwierdza się tym samym opinia, że waga zagadnienia zaczyna się przesuwac w stronę racjonalizacji zaopatrzenia w środki produkcji. Wydaje się zatem, że w tej grupie gospodarstw nie odczuwa się jeszcze konkurencji w podstawowym kierunku jakim jest produkcja mleka.

4. Funkcjonowanie obsługi zewnętrznej gospodarstwa

Prawie połowa badanych stwierdziła, że jedną z najważniejszych informacji, której poszukują, jest możliwość zawarcia wieloletnich umów kontraktacyjnych. Jeszcze większy odsetek w tej grupie osób (prawie 80%) uważało, że podejmując decyzje produkcyjne w gospodarstwie, a więc na etapie wcześniejszym, oczekuje „wieloletniej umowy kontraktacyjnej określającej wielkość produkcji, przy równoczesnej gwarancji jej zbytu”. Natomiast dla nieco ponad 15% wystarczającą będzie „roczna umowa określająca wielkość produkcji oraz gwarancje jej zbytu”. Pozostała część, a więc 5% nie odczuwała potrzeby żadnych zmian lub nie miała w tej sprawie wyrobionego zdania.

Takie ukształtowanie opinii może sugerować, że wprawdzie nie ma jeszcze problemów ze zbytem (w tym wypadku głównie mleka), ale obowiązujące obecnie formy umów nie gwarantują, w sposób zadawalający, stabilizacji produkcyjnej w dłuższej perspektywie czasowej. Z tego należałoby również sądzić, że jest to produkcja opłacalna, z którą rolnicy wiążą nadzieję na przyszłość. Być może potwierdzają tym samym, że zawarcie takiej umowy ułatwi również rozwiązywanie problemów z racjonalizacją zaopatrzenia w środki produkcji.

Podsumowanie

1. Najbardziej oczekiwana informacja rynkowa, to w odczuciach rolników, zwykle aktualny problem gospodarczy do rozwiązania. W ten sposób kształtuje się hierarchia oczekiwań i waga spraw. Z przeprowadzonych badań wynika, że w dużych, rodzinnych gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka, podstawowym problemem jest wysokie oprocentowanie kredytów. Równocześnie istnieje bardzo duże zainteresowanie informacją na temat możliwości zawarcia wieloletnich umów kontraktacyjnych. Można więc sądzić, że rolnicy są zainteresowani rozwojem tego kierunku produkcji. Świadczyć to również może o dobrej koniunkturze i relatywnie wysokiej dochodowości osiąganey w tej grupie gospodarstw.
2. Głównym źródłem wiedzy na temat cen środków produkcji oraz cen na produkty rolnicze są przedstawiciele firm wyspecjalizowanych w obsłu-

dze gospodarstw rolnych. Oprócz tego istnieją inne możliwości dostępu do tej informacji. Stąd rolnicy nie zgłaszają istotnych, krytycznych uwag ani postulatów w tym zakresie. Zdaniem rolników, istnieje problem informacji cenowej, ale został on rozwiązany w sposób instytucjonalny i na tyle poprawnie, że nie wymaga obecnie nadmiernej ingerencji. Sytuacja ta jednak zbiega się z wyraźnie niedostatecznym stanem wiedzy na temat istniejących możliwości kredytowania w rolnictwie. Być może jest to właśnie efekt braku podobnych rozwiązań systemowych.

3. Oczekiwania w zakresie informacji cenowej są wśród rolników zróżnicowane. Największe zainteresowanie wzbudzają ceny środków produkcji, nieco mniejsze natomiast ceny produktów sprzedawanych przez rolników. Nie oznacza to jednak podobnego ukształtowania i takiej dysproporcji w praktycznym znaczeniu obydwu tych informacji. Produkcja tej grupy gospodarstw jest bardziej jednorodna: mleko, żywiec, buraki cukrowe, zboże itp., a odbiorcy w miarę ustabilizowani i raczej znani. Natomiast gama różnych nowych, często jeszcze nieznanym środków do produkcji jest coraz większa. Zwłaszcza dotyczy to dużych, towarowych gospodarstw i to nie tylko rodzinnych. Tam bowiem powstaje i zaczyna rozwijać się rynek zbytu na liczne produkty przemysłu paszowego, farmaceutycznego, chemicznego oraz maszynowego i budowlanego. Stąd właśnie wynika istotny wzrost zainteresowania rolników cenami na środki produkcji.
4. Przekształcenia, związane z restrukturyzacją w rolnictwie oraz przemiany występujące w jego otoczeniu, zmieniają dotychczasowe formy dostępu do informacji rynkowej oraz kształtują zupełnie nowe jej źródła. W związku z tym rolnicy muszą dostosowywać się do tej sytuacji. Z przeprowadzonych badań wynika, że ta grupa rolników akceptuje stosowane obecnie niektóre sposoby informacji rynkowej, np. jeśli chodzi o ceny. Wyraźnie jednak widać duże opóźnienia w dotarciu do rolników wiedzy na temat usług świadczonych przez banki. Z uzyskanych opinii można również sądzić, że wzrasta zapotrzebowanie na niezależne doradztwo na temat zaopatrzenia w środki produkcji.